

Forfatter: Rosing, Michael

Titel: BREV TIL: Rosing, Johanne Cathrine FRA: Rosing, Michael (1788-07-23)

Citation: Rosing, Michael: "BREV TIL: Rosing, Johanne Cathrine FRA: Rosing, Michael (1788-07-23)", i *Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788*, Gyldendalske Boghandel, s. 237. Onlineudgave fra Danmarks Breve: <https://tekster.kb.dk/text/letters-002058590-000-shoot-L0020585900000017.pdf> (tilgået 13. juli 2024)

Anvendt udgave: Den store Teaterrejse - Michael Rosings dagbog og breve fra pariserrejsen 1788

Ophavsret: Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommercielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk dog altid at kreditere ophavsmanden.

[Læs Public Domain-erklæringen](#)

Brev XII.

Manheim d: 23 Julii 1788

Endelig seer du gode lille Kielling! at ieg er ude og lykkelig fra det kiedsommelige Paris, og paa det Stæd, hvor ieg vændter mig meest Glæde af alle de Stæder ieg har været og kommer, det gjør mig kun ont, at Wiener Reysen nøder mig til at askorte 8te Dage paa mit Ophold her, naar ieg ikke vil stæle dem fra mig selv siden, og det kan all Verdens Manheymer ikke gjøre mig got igien. Jeg rændte, saasnart det var mig mueligt, op til Beck for at faae det Brev, som ieg vist vændtede, men til all Ulykke var han ikke hiemme, og ieg fik det ikke førend i Aftes efter Comedien, da han sændte mig det, med Løfte at besøge mig i Dag Morges, som han ogsaa holdt. Jeg kunde ikke faae en Mundfuld ned i Gaar Aftes, førend ieg havde læst dit Brev. — Jeg kan altsaa være fuldkommen roelig baade for dig og min Dreng? fuldkommen? Endnu er ieg det ved Gud ikke! — At Knud er den Ven, du siger, det veed ieg, og troe mig, min gode Hanna! havde ieg ikke havdt ham at stoele paa, ieg havde ved Gud ikke gjort denne lange, forbandede Tour, som ieg aldeles ingen Nøtte s. 238 kan have af, og som desværre har røvet mig en god Sommer, og gived mig et beklemt Hierte i Stæden, ieg veed jo aldrig til visse, hvordan det staaer til hiemme! Alt det ieg kan sige, er: Gud skee Lov! den 4 Juli var det brav; men hvem staaer mig inde for den 5—6 og saa videre? Du skiænder paa mig, for ieg har kiøbdt noget smaat ragerie til Dig, men siig mig eengang, har ieg sagt dig, at det var af Betydenhed? Bild dig aldrig sligt noget ind, min Moer! desuden ligger det altsammen endnu i Paris, og ieg vændter først at mode det i Hamburg, men sætter Skibet til, er baade du og ieg snyt — det parisiske Theater har ieg sagt dig saa meget om, som ieg troer er fornøde« til at du kan viide hvad det er for en Daarekiste; nu er ieg kommen til Manheim, og har alt seet en Forestilling, og blev ganske nedslaaed over det ieg saa; de spildte den Coleriske saa søvnig, og i mine Tanker saa galt, som de vel kunde; du kan selv forestille dig, hvordan ieg blev til Moede ved at see Kløverbladet Beck, Beil, Istand stille sig saa forbandet an, og de andre tusiinde gange værre !

d: 24de

I Dag taler ieg af en anden Toene end i Gaaer om Manheimerne, ikke at ieg tager mine Ord i mig om deres usle Forestilling af den Coleriske; tvertimod; men Aarsagen har ieg nu saaed at viide, og nu tør ieg haabe at faae see noget bedre i Aften, da den Aarsag ikke er der meere, som var der i Forgaars. Sagen er kortelig denne: Beil har skreved et Stykke som Heeder Fattigdom og Hoffart, hvori en fattig stolt og nedrig Kammerjunker og hans Søn ere Hovedpersohnerne; dette Stykke har saaledes opbragdt Adelen imod ham, at Dahlberg har forbudt at opføre det tiere, og tillige ved samme Leylighed gived Beil stygge Næser, hvorover Beil er bleven skikkelig opbragdt, og da der nu just skulde spilles en Oversættelse af Dahlberg 263), som var just denne Coleriske, saa besluttede Beil at hævne sig ved at prostituere sig selv, det er at siige: spille saa lidt som mueligt, og springe over saa meget han kunde. — Dette Forsæt vidste de andre. Ulyst og Kiedsommelighed udbredede sig over alle, og nu kom det til, at de sik os at see derneede, som ikke heller biedrog lidt til at forvirre dem; Ifland og Beck sagde mig, de vare bleven forbandet ilde til Moede ved at see os, da de viidste forud, hvordan det vilde gerne. Forresten ere disse 2de to ganske sortreffelige Fyre, ieg har endnu ikke truffen nogen, som har fulgdt recommendations Brevene saa nøye som disse; her kan min Knud sige, han har oprigtige tyske Venner, og ikke i Hamborg; du skulde kun høre, med hvilken Varme, de tale om ham, hvor inderlig de ønske ham til sig igien! Vi spiste alle 3de til Middag hos Beck i Gaar, var overmaade vel; men det ieg ikke kan liide af ham, er at han er gaaed hen og gisted sig igien, og som det lader, af Interesse, og ikke af Tilbøyelighed, han har faaed en Madselle: Schæffer, som er det grimteste Fruentimmer, ieg har seet, styggere endnu end Skiærmesterens Datter, lille og uanseelig, skal kun have 9 Fingre og eet Bryst, det siste veed ieg ikke om er sandt, men at hun ikke har meere end ni Fingre, det troer ieg, siden hun heele Tiiden beholdt Hanskerne paa, baade ved Bordet og ellers, er forresten overmaade god, og artig viiste hun sig mod os, og ikke aldeles frie for alt for megen Ydmygelse for sin Mand, som er nok lidt sær, og ligner i Gang og Figur ikke s. 239 saa lidt Advocat Lange 264), han skal have taget hende for hendes Stemme Skylds som ieg ikke har Hørtdt endnu, men som synes mig ganske unødvændig, for at leve lykkelig med en Kone; saa vit ieg kunde merke, var han lidt flau ved at have giordt dette Skrit, da ieg sagde ham, at Rahbek vidste ikke det mindste deras, og at ingen af os, som vidste noget af hans første Ægteskab, kunde bilde sig ind, at han vilde saa snart sadle om, thi han har alt været gift over et Aar, siger man her; da han hørtdte, ieg havde seet hans første Kones Port[r]ait hos Rahbek, viiste han mig Originalen, hvorefter det var stukket, og som baade er smukkere end det, ieg har seet, og ligner meget mere, siger man. Han havde hendes Portrait skiuldt i sin Daase, som ieg nok kunde liide af ham, og toeg det ikke frem og saae paa det uden Følelse, og en Slags Forlegenhed. Jeg har været hos Beil, men traf ham ikke hiemme, men kiende ham skal ieg dog, for det lader som han er ligesaa trodsig som ieg selv er. Paa Mandag maae vi reyse herfra tgien, og har altsaa ikke seet mere end 3 Gange Comedie her, som gjør mig forbandet ont, det kan ieg ikke negte. — Paa dette Brev kan ieg ikke vændte Svar førend i Berlin eller Hamborg, helst i Berlin, og saa maae du sige mig, hvordan ieg skal beere mig ad med Frue Mesting, for ieg har ingen Floer og ingen Blomster kiøbdt til hende, for det var ikke mueligt at føre dem [med], uden at betale mere Told i Udsørsel, og Fragt end det altsammen kunde være værd, derimod har ieg kiøbdt en Kaarde af den nyeste Facon, meget meere værd end de 20 rdr, ieg skulde kiøbe Blomster for, som ieg har tiltænkt ham eller Fabritius, hvad raader du mig? Skal ieg i Hamborg kiøbe noget til Frue Mesting, og lade Fabritius beholde Kaarden? Hvad du raader mig, vil ieg følge; thi ieg har ikke kunde faaed noget andet til Mutter end Hansker, andet fruentimmer Stats,

som ieg kunde byde hende, havde ieg ikke Penge nok til, og du veed selv, min gode lille Kielling, hvormeget vi skyldte hende! — Gielstrup har været her og løyed dem saa fuld om vores lykkelige Tilstand ved vores Theater, og giordt alle Manheimerne ganske misundelige over os; i Forgaars fik Ifland Brev fra ham, som han har maatte lade ligge næst, for han siger med Wallensberg: disse Kragetæer ere saa forbandet sæle at dichifrere 265) ! og tænk eengang, han er dumdristig nok, at skrive dem til paa tysk! Som han, efter Iflands egen Sigende, forstaaer og taler forbandet ilde. Rahbek skrev mig til for nogetid siden, at Gielstrup havde nær aldrig vilde forladt Francfurt, fordi han var saavel der, og her har han soldet sine Hænder af Glæde over at være fra det Hundehul, hvor den eene gierne rev Øynene ud paa den anden, om de kunde komme til; saa forskiellige ere Beretningerne! for resten har de været ret vel fornøyed med ham her. Du maae ellers bede Rahbek, ikke at følge altfor nøye de Efterretninger, som Gielstrup kan give ham. Nu vil ieg befale dig Gud! Hils mit heele Huus, smaae og stoere, vedkommende og uvedkommende! laed Michel imellem drikke sin Hestekuur, endskiønt han ikke hoster, det styrker dog. A propos, ieg har glemt at fortælle dig, at ieg har ladt mig sætte en nye Tand ind 266), som kostede dievels meget, ieg gider ikke nævnt det engang; men nu har ieg ogsaa en reen Mund, som nok er værd at kysse, kan ieg kuns holde den saaledes, til ieg kommer hjem; hils Philla, ieg haaber ogsaa, at hun har smukke Tænder, naar ieg kommer hjem; Gud skee Lov, den halve Tiid er forbie ! Det nærmer sig alt mere og mere, til den Tiid, at ieg skal s. 240ligge selvanden; det er forbistret tungt at leve saa længe eene, men ieg er kiek, som en Helt, og lader ingen Fristelse anfægte mig. Jeg tænker stedse paa dig, og vor siste Kyss er helligt paa mine Læber! Hvordan gaaer det dig min gode Tøs? Tænker du ogsaa saa tit paa mig, som ieg paa dig? savner du mig noget? Jeg savner alt! Men Moed! det lakker snart ad Enden, og saa bort Melancholie! saae ieg dig kun frisk og glad igien! — lev vel! min beste lille Kielling! Hils alle mine smaae Glutter, din og min Søster, og alle, som interesserer sig for mig — Jeg haaber Dichmann er kommen ud til dig nu, og at Philla er brav flittig! kys hende fra mig, siig hende, at ieg, o ja du maae gierne siige hende, at ieg elsker hende som min egen Siæl! Hun er det første Pant, du gav mig paa din Kierlighed for mig, og ieg haaber, hun kommer til at ligne dig! — Naar ieg vil lægge mig ester det franske i 6 Maaneder, saa er ieg engageret med 2500 rdr aarlig i Me — taeg dig nu i Agt! tilbudet har ieg — men Lysten mangler, ieg vilde ikke leve iblandt franske sor all Verdens Guld — dette Spøg maatte ieg sætte til, sørend ieg sluttede, men glem det, saasart du har læst det! ieg vil ikke ansees for Vindmager! lev vel beste Tøs; elsk stedse Din

M. Rosing.

Maaske saaer ieg endnu saameget Tiid, at ieg kan sladre lit med dig, førend ieg gaaer paa Comedie, og saa er ieg saameget beqvemmere til at høre, og glæde mig, isald der er noget got at glæde sig ved.. .. Paa vores Reyse fra Zweybrücten til Manheim havde ieg en moersom Spas med at agere Donqvixot for 2de Piger, som en Skriststøber fra Francsurt var grov imod, men ieg gjorde ham artig, maae du troe! Saabye blev dødelig forliebt i en af disse Piger, og det loed ikke til, at den lille 15 a 16 Aars stakkels Tøs var ligegyldig for hans Sukke, hun græd ved Afskeden, og han græd endnu Dagen efter, og dog har de ved Gud ikke kyst hverandre mere end da de toeg Afskeed fra hverandre; for det var virkelig 2de anstændige Pigebørn fra Landet, og ingen Lokkemad; ieg ynkede hende ordentlig. Lapsen Saabye begynder at lee af denne Hændelse, og ieg hader ham derfor, og dersom han badinerer over hende, skiænder ieg ham Huden fuld; Dagen efter, da vi saed ved Bordet, græd han ved at tænke paa hende, og om Natten holdt han og Preisler en Samtale i Søvne, den første om den lille Brüchen og den anden om Møller. Jeg ligger allene, og drømmer og tænker kun paa dig! Men det er mig nu saa forbandet tungt at ligge alene, ieg maa staae op om Natten og spasere, og er hver Morgen oppe Kl: 5 1/2 for ieg savner saa sorskrækkelig mine søde Morgen Tiimer ved Siden af min lille Kielling. Gud velstgne baade dig og din Bakke! 267) lev vel og elsk mig stedse, dersom du vil, ieg skal være lykkelig! O det vil du! det vil du! Hils alle mine Smaa! og kyss min Dreng fra din evig

oprigtige gamle Dreng

M. Rosing.

s. 241d:24de Torsdag :

Da vi havde expederet vores Post, og selv bragdt Brevene paa Posthuuset, for at være stkker paa, at de kom bort, gik vi hen paa Comedie, for at see Montesqieu eller den ubekjendte Velgiører og Tobaksdaasen, som Beck fortaldte i Gaar, han havde saaed frem for vores Skyld, for at bøde paa det Stykke, som gik saa usikkert ststegang; der var et andet Stykke bestemt, men Dahlberg havde for vores Skyld forandret det efter Becks Begiering, til disse 2de, og Gud velsigne dem for det! Jeg kan sige med Vished, at det er den første gode Aften, i det heele, som ieg har havdt paa noget Skuespil, siden ieg reyste hiemme fra. Denne ubekjendte Velgiører er ikke den samme, som spilles i Paris, den er, siger man her, meget forskiellig fra den anden 268), og endskiønt det er just intet overordentlig Theater Stykke, saa glæder det dog een ret hiertelig at see ulykkelige hiulpet paa denne saa gode Maade, som Montesqieu gjør lykkelige paa. Historien af Stykket er i kort Begreb denne: Robert, en Handelsmand i Sælskab med Belmont, er fangen bragt bort i Slaverie, hans Søn arbejder og slæber tungt med det groveste Arbeyde for at fortiene saa mange Penge, at han kan løse sin Faer ud, hans fornemste Fortieneste er at sætte Folk over en Floed, og det han fortienet, underholder han sin Moer med og lægger hen det øvrige for at løse sin Fader ud. — Stykket aabnes med at: Roberts Søn binder sin Baad fast efter at have giort en Fart, Sophie Belmonts Datter kommer ind, som han er forloved med, og han fortæller hende at en ubekjendt, som han havde sat over Vandet, ved at høre hans Historie,

havde gived ham en stoer Summa Penge, og nu haaber han snart at kunde befrie sin Fader, denne ubekjendte er den bekiendte Montesqieu, som hemmelig nu gjør Anstalt til Faderens Løsladelse uden at Sønnen veed det, og i anden Act har han alt sin Fader. — Det øvrige af Stykket, som er ellers i 3de Acter, er Episoder, som rigtignok hænger fast ved Stykkets øvrige Gang, og tiener til at forhøje Montesqieus Character, men det er ikke nødvendigt for denne Boeg, ieg skyer overalt Vid[t]løftighed — men nu til Personerne. Von Montesqieu Hr. Boeck, som Gielstrup p: P: kaldte: der Herzoeg fra det, han saae ham som Brutus i Julius Cæsar — det er, og var især her, den minst skikkede til slig en ædel Rolle 269), det ere fuldkommen Menechmus til Jacob Arends sande Kristendom 270); strax i første Act er der en Scene, som han og Hr. Leonard gjorde sig megen Umage for, maaske at hæve, men Virkningen af deres Iver var det modsatte. Denne samme Hr. Leonard spildte Carl Hamberg, en Bieperson forresten, som er temmelig vigtig, og spildte den Hr. Boecks Montesqieu fuldkommen værdig. Boeck var som sagt, Arends, og s. 242den Hern: Leonard som man hører Saxdorph til Nicolaj Kirke 271), og naar man nu tænker sig disse 2de tilsammen declamere Vers, for Stykket er i jamber, saa er det let at forestille sig, hvor man længdtes ester at see nogen skikkelige Folk! og Beck og Ifland, den første Roberts Søn, og den anden Belmont, erstattede os virkelig disses Mangler; den Harmonie, den Eenhed, som herskede imellem disse 2de Mænd, viifte tydelig de vare Venner udenfor Skuepladsen: Von deiner Jugend hab ich dir gekant und geliebt: denne Replique af Ifland glemmer teg aldrig, med hvilken sand Følelse han sagde den, og hvor hiertelig Beck giengjældte den, ney, saaledes kan man ikke spille hos os, for teg troer neppe der er to, der harmonerer saa got sammen som Beck og Iftand, for man fortæller endogsaa her, at man sørger kristelig for at vedligeholde den engang for 9 Aar siden forplandtede Ueenighed ved vores Theater 272), og saa farvel all Natur, og velkommen den stive franske Kunst! Laed os da beflitte os paa at blive Aber! — Mad: Renschüb spildte Frue Robert der var just intet udmerket ved hende, men hun forekom mig ganske godlidende og jævn, og havde en meget god Moder-Toene til sin Søn 273). Sophie, Mads: Witthöfft, den beste Actrice, de har her, spildte baade i Tirsdags og i Aften meget got, ulykkeligviis er hun ikke smuk, og det er desværre det, man seer meest paa overalt, hvor man kommer hen. Men der var baade Forstand og Følelse, og især var hun fremmed for all overflødig fransk Stads. Jfland spildte Belmont, Sophies Fader, det loed ikke som han havde Parterre eller Loger at spille for, men som om han gik i sin Stue, og smaaesnakkede, og gjorde Reflexioner ved sig selv, naar han havde nogen Monologve; var i alt, paa et Stæd nær, som ieg ikke vidste, hvor han vilde hen med den Alvorlighed, overmaade jævn og god; dette Stæd er: „ja desværre, det svier til mig endnu, at ieg var saa aldeles hans Ven" — dette Stæd sagde han saa alvorlig, som om han virkelig meente, hvad han sagde og det maae han ingenlunde, for saa synder han baade mod sig selv og os, som saa gjerne vil holde af saa oprigtig en Ven, men som han ikke er mere, naar han siger det saaledes, som han sagde.. . . Det er got at bringe virkelige passerte Ting paa Theatret, især saa stoere og gode Handler, som Montesqieus; men teg troer ogsaa, der skal en Ewald til at indrette dem saa de interesserer, dette Stykke er aldeles ikke efter min Smag, hvad dets Gang angaaer, og ieg synes heller ikke, Historien er saa god for Theatret, som blot fortaldt; der er sat, blandt andre, en Søster af Montesqieu derind, som synes nu ganske og aldeles tilovers. Men med alt det, teg kan have imod Stykket, er teg inderlig glad over Becks, Jflands s. 243og Witthösffs Spil, Hr: Veil synes mig, var endnu i Aften uforsoenlig, for den Jrettesættelse Dahlberg havde gived ham for hans Stykke;. . . var ieg i hans Steed, ieg blev ogsaa vreed, men det skulde dog ikke

Den store Teaterrejse

16

Mlle Witthöft.

Tegnet af Hessell, stukket af Sintzenich. Rødtonet Titelbillede i Taschenbuch für die Schaubühne auf das Jahr 1787.

gaae saa vit, at ieg skulde glemme mine Pligter. — . . . Det andet Stykke, de havde i Aften var: die Tobaksdose 274), i een Act, Stykket har Jfland lovd mig, saa ieg behøver ikke at skrive mig dets Historie til Erindring, da Anecdoten, hvorpaa det hviler, er bekiendt nok desuden. Men her i dette Stykke var det just, at Manheimerne henrev mig, her var det at de lokkede Taarer af mine Øyne, et siældent Tilfælde, virkligt et siældent Tilfælde paa den heele Reyse! og saaledes som de toeg mig med sig i Aften overalt i dette Stykke, det har ikke lyktes uden Vanhove som Courval i l'Ecole des Pères. Jfland som St: Oreil Oberst, den s. 244værdigste Noblesse, og blideste Mandighed, man vil see, foreened med saa sand gob Følelse. . . . Beck spildte Plaineourt med all den Følelse og Sandhed, man kan see! Den mundtre, ubekymrede gode Fyr, som han var i første Scene, og lige til hans Ære bliver fornærmed, gjør det een saa hiertelig ont fOr, at han saa uskyldig antastes, især naar Akteuren bær sig saaledes ad, som Beck i Aften;. . . Dette Stykke er ogsaa en virkelig Tildragelse, men for det første er det kun i een Act, og for det andet er Gangen deri bedre indretted og meget meere interessant fer Theatret end det første! Jeg haaber at glæde andre dermed naar ieg kommer hiem, som ieg er bleved glædet her.

16*

d: 25de Fredag:

Da ieg nettop var færdig med min Journal kom Beck, og hændtede os for at viise os. . . . Maler Galleriet;. . .

Saadan en Samling, og saadan en Orden, sem her herskede, er der ikke i Paris, og her sagde de es, at det Wiener Gallerie skal endnu være bedre, hvor bliver da Paris af? — Christus paa 10—12 Aar af Dolce var det skønneste Hoved, ieg har seet, ieg glemmer det aldrig. Foruden mange skønne Malerier af Rubens, og van Dyck og mange andre stoere Mestre, saa var der endnu et Christus-Hoved med Tornekronen paa, af samme Dolce, man kunde see, det lignede det 10 Aars gamle Hoved, uagtet alle dets Lidelser, og udtrykfulde Smerter. — I det 8de Værelse paa venstre Haand af den siste Dør hængte 2de Hoveder af Rembrant, en gammel Mand og Kone med saadant Kiød, saa naturlig ester deres Alder, har ieg endnu ikke seet. — Nu længes ieg ester Wiener og Dresdner Gallerier, det siste skal være det skønneste i Europa. — Ved Aftensbordet traf Preisler Bekiendtere fra Regensburg, Manthey & v: Ditmer 275).

d :26de Løverd:

Saasart ieg var paaklædt, gik ieg op til Beck og sad og sladdrede med ham et par Timers Tiid om deres Theaters Indretning; der er en Intendant som har Oberdirectionen over det, Hr: v: Dahlberg; egentlig dirigeres det af Skuespillerne selv, der ere 5 som har at bestemme Stykkernes Antagelse, om de duer, eller Forkastelse, ifald de ikke skulde være brugbare, Regien, Repertoiret, kort, alt hvad det Indere af Theatret er, bliver fastsat ved dem, Rollernes Uddeeling, Stykkernes Gang, og Fastsættelse etc: alt dette er dem overdraget og enhver, som sidder i Ausschus 276) faaer 50 rdr aarlig derfor : Boeck, Beck, Beil, Iffland og Renschüb som Regiseur er de, der udgør denne Direction, og det hænder sig meget siældn, at Dahlberg enten af Partiskhed for en eller anden Digter, der adresserer sig til ham, eller af Egenstndighed, antager det Stykke, som de har sorkasted, eller det modsatte. Det skulde ogsaa være underlig, om en fornuftig Acteur med 10 Aars Ersarenhed, ikke s. 245bedre skulde kunde skønne, hvad Virkning et Stykke vilde gjøre paa Theatret, end en Directeur, med nok saa megen indbildt Klogskab! Beck sortaldte mig et Exempel, som kan passe sig til flere Stæder end i Manheim, han havde havdt med Dahlberg; en bekiendt Digter skriver et Stykke, og leverer det til Dahlberg, og forlanger at faae det opsørdt, Dahlberg læser det, han er selv Digter, finder Stykket got, prægtig, flyer det til Beck, at han skal læse det, Beck spørger, om han skal recensere det? det er unødvændig, læs det kun igiennem, og de vil finde et Mesterfytke — Nogle Dage derpaa kom Beck i Ausschus, og Dahlberg presiderte der selv. Da Beck havde leeft adskillige Recensioner op over de Stykker, han bragte tilbage, spurgte Dahlb: hvorledes han sandt det nye Stykke, han havde flyed ham? Der ere mange deylige Tanker, og enkelte gode Stæder, overalt meget got at læse, men sor Theatret duer det slet ikke: Dahlberg loe haant af denne Dom, men Beck var ikke den Mand, som Excellencen kunde skræmme fra sin Meening, „Deres Excellence, ieg beholder, trods deres Foragt over min eensoldige Dom, dog min Meening, og erindrer dem, den der leer sist, leer best" — glem ikke det, sagde Dahlberg! Stykket blev sat i Arbeyde, lærdt og spildt med all muelig Fliid af Skuespillerne, og inden det halve Stykke var ude, snorksov det heele Huus, og det blev ved den Asten alene og kom aldrig frem meere, og Beck var honnet nok ikke at lee. — Han var saa god at skaffe mig et lille Bind af 5 smaae Eomedier, hvoriblandt die Tobaksdose ogsaa staaer, som ieg troer ikke vil være vores Theater unytig. Det er dette Bekiendtskab, der glæder mig meest paa min heele Reyse: ieg har sundet i Beck en god Skuespiller, et sortreffeligt Menniske, og en Mand med Smag og Kundskaber.. .. Da vi havde spist, gik

Ensemblekunst i Mannheim.

Scene med Iffland og Beck fra Ifflands

„Das Bewusstsein“ 1787.

Kobber efter H. A. Melchior til Gothaer Theater

Kalender auf das Jahr 1788. Originalens Størrelse.

s. 246vi hen og saae eller hørte Musikprøven af den Operette, de skal have i Morgen; paa Prøven hører man siældn, hvordan Stemmerne ere, da enhver synger efter sin Magelighed, og siden vi dog maae bie paa Diligencens Bortgang herfra, som gaaer først paa Tirsdag, saa vil vi ogsaa tage den Operette med i Morgen. Jeg var oppe paa Theatret, og fandt 3de stoere Kakelovner der, de ere altsaa meget mere omhyggelig for deres Skuespillere der end hos os, men de vil ogsaa have de skal leve længer der end hos os, for endnu kan Manheim ikke, som andre Theatre | : bevar mig fra at sige som vores! : | fremviise noget Exempel paa, at nogen Skuespiller er død af Ærgrelse, ieg vilde sige Forkiølse 277). — Indretningen er ellers i alle Maader som hos os undtagen med Lysningen, hvor vores er bedre.. .. 278)

d : 27de Sønd:

Jeg skrev endnu en Gang min Kone til herfra 279), medens de andre vare i Messe, Kl: 11 gik ieg op til Beck for at høre en Musik af Sarti, og ifald den var god, at kiøbe den for vort Theater; Mad: Beck sang en Scene for mig, som var deylig, og som hun sang med megen Smag og Følelse. Beck gav mig Adresse til Musik Directeuren i Hamborg, som skal skaffe mig den, og ieg troer ikke, man vil fortryde at have faaed den, thi den skal have giordt megen Opsigt over alt, hvor den har været spildt, Sarti er nu seylet af, og faaed Ende paa sin Rolle her i Verden 280).— Beck vilde beholdt P: og mig hos sig til Middag, men vi havde allerede bestilt Mad hiemme, vi maatte love ham, at tilbringe imorgen Aften hos ham, da det er den siste vi er her.. .. derfra gik teg paa Comedie og saae Operetten de Deputerede, et uselt flaut Stykke baade fra Musikken og Handlingens Side 281). Mad: Beck sang en bravur Arie deri, som var smuk og som hun sang overmaade

deylich, og med en siælden Lethed; hun har en meget behagelig Stemme, og en Smag, som ingen hos os har. Men det var ogsaa alt, hvad der var ved dette Stykke at gjøre; skikkelig flau forloede vi Comedien, for vi kan sige at være kommen der for Mad: Decks eene Arie. —

d :28de Mand

Kl: 5 var ieg oppe, og Kl: 7 toeg vi afstæd til Schwezingen, et gammeldags Lystslot med den prægtigste Have til,. . . . derfra toeg vi til Heidelberg, og saae Franskmandenes Brændemærke: Slottets Ruiner, det er det bedrøveligste og [mest] majestætiske Syn, man kan tænke sig,. . . . Da vi havde seet saa meget der var at see, blandt andet det uhyre stoere Viinfad, gik vi ned i vores Logis, efter at vi tilsist havde beseet Broen over Neckar, og spiste et meget got Middags Maaltid, dette Vertshuus: der Adler ligger paa skraae neden for det gamle ruinerte Heidelberg-Slot, og man har en fortresfelig Udsigt fra Spisesahlen; s. 247denne Bye er ellers kommen sig got, da Franskmanden var færdig med den stoed der ikke mere end 3de Huuse i den heele stoere Residents. Da vi kiørte tilbage kom vi igiennem den rigeste Bondebye i Phalz: Seckenheim, den ringeste Bonde i denne Bye er Mand paa 30000 Gulden. Kl: 6 vare vi hiemme. . . . Jeg skrev mig ind og de andre med til München, og betalte 4 1/2 Louisdor derfor, og nu til Beck for siste Gang. Denne Aften gik saare got, ieg blev her bekiendt med Manheims betydelige Astronom Fischer, og tillige det fortreffeligste Menniske, han har nu faaed sin Afsked, efter at have satt Observatoriet her i den beste Stand, og hvorfor? Fordi han som geistlig bær couleunte Veste, Geistligheden har styrtet ham, endskiønt han egentlig ikke hører saa aldeles til deres Orden, for han er, eller har Character af Raad; da der i fior var en Nuncius fra Paven, vilde [de] alt have ham afsat, og anklagede ham for Pavens Nuncius, som Kiætter og et ugudelig Menniske, fordi han ikke laser Messe, og en Weltgeistlig er slet ikke forbunden dertil, men Nuncius svarte dem: „mine Herrer! De veed, hvem ieg er, og hvilket Embede Paven har betroed mig? og ieg forsikkrer dem, det er ham aldeles ikke ubekiendt, at ieg i 22 Aar ikke meer end een Gang har læst Messe, og bverken han eller ieg troer, at ieg derfor er en Kiætter eller et ugudeligt Menniske." Den Gang stoed Fischer sig, men nu skal han bort, og Hr: ungeschicht er kommen i hans Steed. Ifland var ikke i Byen, og ieg fik ikke sagdt farvel til ham; det gjorde mig ont, at tage Afskeed med Beck og hans Familfe, ieg har ikke truffet før bedre, mere godlidende, og tienstagtige Folk end disse, man kan aldrig tænke sig bedre Huus, end dette var for os, og ieg gik ret inderlig bedrøvet bort derfra.

d :29de Tirsd:

Efter at have betalt vores Regning, og gived en sømmelig, men ogsaa sparsom Drikkepenge til Huusets Folk, toeg vi fra Manheim Kl: 7 i et meget talrigt Sælskab, en Svensk, en Sweitzer og hans Opvarterske, en anden gammel Pige fra Göttingen, som skulde til Stradsborg, en Kiøbmand fra Heidelberg, en høy, lærd, og smuk Mand fra Majn, som reyser for at samle flere Kundskaber i Landvæsenet og Faareavlen, i August reyser han til Engeland for det samme; han fortaldte mig, som en Bekræftelse paa Fischers Skiebne i Manheim, hvad Slags Folkeslag Bajerne ere, det Manheimske Hof er just nu i München, at saasart de merker et Menniske veed mere end sit Ave Marie, og vil begynde at udbrede lidt mere Kundskab imellem disse umælende, saa bliver han enten indspærret i et Kloster, og øvet i Taalmodighed baade paa Siæl og Legeme, for det maa unegtelig være tungt for en Mand, der kan tænke, s. 248at nære sin Siæl med Munke Snak og Overtroe, ligesaa tungt som for uvandte Skuldre, at bære tunge Byrder, eller ogsaa han bliver jaget i Landflygtighed, det siste har nu Fischer ved sin Vens Becks Raad selv valgt, thi kom han til München, kunde han være sikker paa at blive indspærret,. . . . Kl: 12 1/2 vare vi i Wagheusel, hvor vi spiste til Middag og drak Caffee alle 3de for 1 rdr, og spiste meget got; vores Conducteur var her i et fandens Klammerie med Kielderpigen eller Huusholdersken, fordi hun havde slaaet op med sin Kieresie, som han, vel at merke, havde skaffet hende i det Haab at gjøre ham riig. Da vi kiørde derfra kom vi forbi, og beholdt paa høyre Haand den stoere Slætte, hvor Slaget for Phillipsborg stoed mellem Fra[n]sosen og Tysken, vi saae Phillipsborg langfra meget tydelig, endskiønt den laae 11/2 Miil fra os 282). — Der er endnu Levningerne af en Skandse at see, hvor Franskmandens Hovedqrarteer har været. Foruden mange andre Flækker og Bondebyer vi passerede igiennem kom vi ogsaa igiennem Obstat, som ligger tæt ved Bruchsal,. . . . her bliver vi Natten over, Kl: 6 kom vi hertil, og da vi vare færdige P: og ieg med vores Journal, spiste vi til Aftens. . . . P: og S: gik tidlig i Sæng og blev forskrækket i deres Søvn ved det Bunden faldt af deres Sæng. — — — Efter at have drukket Caffee, og bided en heel Tiime paa Heste og Vognens Tilpakning, sorloed vi Kl: 7 Bruchsal,. . . . imellem dette og Nidtingen kommer man ind i det Würthembergiske. Kl: 10 1/2 kom vi til Nidtingen efter at have sændt Conducteuren i Forveyen fra Bretten for at bestille Middagsm: til os; efter at have spist ret got, og Bievognen var færbig 283), hvori en lille Apothekerdatter fra Studgard skulde kiøre, sadt ieg mig hos hende, uden i Forveyen at see, hun havde suure Øyne og røde Haar og Feber udslaaet omkring Næsen, forresten glæder det mig for hendes Skyld, at hun ikke fik værre Sælskab med end ieg var 284). Vi kiørte meget rask og kom igiennem 3 gamle Byer,. . . . Maulbrunn har været det størfte Kloster, er nu ruinered, dens siste Levning seer man paa venstre Haand, naar man tager der sorbie, det er en gammel, forfalden Port. — Kl: 21 1/2 var ieg i Enweiden, hvor teg drak Caffee, og Jfr: Louise koldt Vand. En Time derefter kom Deligencen, og da det loed som det vilde regne, sik ieg Jfren ind i Deligencen og kiørte med Prinzen af Mechlenborgs Conditor paa Bievognen af bare Honnettitee, og blev af bare Honnettitee saa vaad som en Krage, thi det tordnede og regnede heele Veyen igiennem, ikke desmindre var Udsigten fra det 1ste Bierg ned i Dalen, hvor Riingen ligger, det skiønneste Landskab man kan see! Paa det andet Bierg seer man Byen Mar[k]groeninge, og bagved den, den bekiendte Fæstning Asperg, s. 249som ligger paa Spidsen af et rundt Bierg, som ligger

ganske adskilt fra alle andre Bierge ; uagtet Franskmanden sprendte noget af det i siste Krig, saa er dog Fæstningen til endnu. Jeg hørte en Anecdote i Anledning af denne Fæstning, som ieg maae erindre mig, hvor lang den end er. I den 7 Aars Krig deserterer en Deel, maaskee et par 1000de Preuser over til Würthemberg og han engagerer dem; da Freden er sluttet, begynder de at løbe igien, og han fatter det Fersæt at lægge dem som Guarnison paa Fæstningen Asperg under Comando af en meget haard Comendant — en Dag havde de gjort den Astale imellem sig, at de vilde skyde med skarp, naar de skulde exercere, det var Comenderet til Ladning, og Complottens Sigte var i Forvejen aftalt at skulde være paa Generalen, Oberstleutn: og prem: Majoren, og saa at bryde frem mod Porten af alle Fængsler, da i det samme en feyg Karl springer frem og opdager af Samvittigheds Nag den heele Complot. Aaret efter døde denne Comendant, og en General Fröelich kom i hans Stæd, denne indrettede Tingen paa en anden Foed, han var selv Mekanikus, og Maler, og han faldt paa at oprette et Theater for sin Besætning, og en hvis Schubart sik ordres til at udsøge imellem Guarnisonen de dueligste Sujetter 285), da han havde faaet det i Stand loed han dem spille for Penge og Folk fra Naboe Slæderne stormede til for at see denne nye Comedie, de som spildte, vare frie for at gjøre Vagdt; men det som blev fortient blev deelt imellem dem med, som havde maatte gjøre saa meget tiere Vagdt; han dannede altsaa ikke blot deres Sæder, denne herlige Mand, men bandt dem til sig ved uopløselige Baand, thi intet binder stærkere end saa følende Velgierning, som han har viist dem, den opvækker den varmeste Erkiendtlighed, saaledes at de paa Fröelichs Forsikkring kunde sætte dem til sikke Forposter, da der tilforn i Krigstider blev holdt Vagt over dem, som Landsforrædere. — Ieg synes, denne sandfærdige Anecdote er det største Beviis paa, hvad Nøtte Kunsten kan have, kan virke frem for de umenneskelige Stokkepr[y]gl; der er ikke gaaet en eeneste bort, siden denne Anecdote blev bekiendt, og hvorfor har vi da ikke flere af den Sort? Endelig kom ieg til Zviberdingen, hvor vi maatte skiule os til det værste Regn var forbie, her naaede Deligencen os, og Jfr: Louise syntes mere tilfreds, end da hun sad hos mig. Da Veyret havde standset lidt, gav vi os paa Veyen igien, og kom saa vaad som en drugned Muus til Studtgard ; . . . spiste, og sov ret got til om Morgenen Kl: 5, og drømte om mit Hiem.

d: 31te Torsd:

d: 1ste August: Fredag.

d: 2den Løverd:

Kl: 61/4 toeg vi herfra. — Würthemberg er det meest velsignede Land, man vil see, hvor man vænder Øyet, finder man ikke en Plæt Jord, som s. 250 ligger udyrkets og jo bær overflødig Frugt; ligefra Studgard til hvor teg skriver dette i Geppingen, det er 8 stive Miil, har vi ftørt igiennem Aller af bare Æbler og Pærer, og skionne rige Vinbærge. . . . Kl: 61/2 kom vi til Geystlingen, . . . her bliver man, saa snart man er steeget af Vognen, bestormet af gamle Kiellinger, der har alle haande beendreyersager at sælge, for her er just Fabrik af dette Slags; — Byen er faare brystfældig og styg. Kl: 71/2 forloed vi den, et Stykke uden for Byen maatte vi stiiige ud og gaae over Ulms Alper, og naar man først er deroppe, er man meget vel, men der er en skrækkelig Høyde, og skionne Klipper, med og uden Skov paa; naar man seer ned fra Spidsen af er det som man saaer ned i Afgrunden. 2de saadanne Ulms Alper maatte vi bestige, inden vi naaede Westerstedten Kl: 10, et uselt Stæd, hvor vi, saa sultne som vi vare, for man faaer Appetit ved at bestige Alper, maatte lade os nøye med et Æg til Mands, og et Stykke Smørrebrød. Kl: 1 skulde vi først tage derfra, og Saabye og ieg kastede os oven paa Sængen imidlertiid, og vare nær bleved qvalt af Lyserøg, til all Lykke vaagned teg betids for at slukke den — da vi toeg herfra, maatte vi atter bestige et af Ulms Alper til Foeds for [at] lætte de usle Heste, endskiøndt de vare 6 — siden sov vi, og frøs om hinanden til Kl: 4 da vi fra Bierget af flk Øye paa Ulm og Donau og dens environ, som er et fortryllende, malerisk Syn. Porten blev just lukket op, idet vi kom dertil, vi blev nøye examinerede i Porten, ligesom i Studgart, og vi vare overalt Kiøbmænb 286). Paa høyre Haand, en lille 1/2 Miil fra Ulm ligger det berømte stoere Nonnekloster Zerlingen. Vi toeg ind, lige overfor Posthuuset in der golden Greifs og drak Caffé, . . . Veyen er baade smuk og god, her er det næsten lige saa flat som i Siælland. . . . Kl: 101/2 kom vi til Gyndsburg, hvor Myndten viiser sig deylig, og seer ud som et Slot, naar man kommer dertil; her spiser vi til middag og skynder os bort, saa snart vi kan; her plagede en Jøde mig et Stykke Tøy paa, men søm ieg fik for got Kiøb, han begierde 20, og ieg fik Alen for 9 Bazen eller 36 Fr: Kl: 111/2 kiørdte vi derfra og var i Sulmershausen næste Station derfra Kl: 4, disse 6 Miil vare ellers brav kiedsommelige uagtet Situationerne vare temmelig afvexlende, men en anden Morthorst var kommen i Vognen, og udbredte, som den første, bare Kiedsommelighed 287). Efter en meget behagelig Tour baade til Fods og til Vogns, kom vi til Augsburg Kl: 8: Denne Tour til Fods blev nøtted, thi Jfr Morth: gik ikke ud af Vognen og een af de andre Passagerer blev der ogsaa, om han lærte hende Amo eller ey, det skal ieg ikke just sige, men en underlig Rødme og Undseelse var hos hende, og hos ham s. 251en kiendelig Forlegenhed med sig selv. Saasnart vi kom ind i denne Bye, saa vi 2de Kiellinger ligger paa Knæe for en Christus, malet paa en Muur, og hvor gierne ieg vilde have reyst dem, for ieg seer ikke gierne det smukke Kiøn paa Knæe, saa turde ieg ikke. . . . Efter at have betalt vores Regning i det hviide Lam i Augsburg, gik vi paa Posthuuset,

Rejsevogn i de sydtyske Bjerge.

Titelkobber til Hviid : Udtog af en Dagbog etc. København 1787.

d: 3die Sønd:

og Kl: 81/2 kiørdte vi bort i vores eget behagelige Sælskab, og beklagede, at vi ikke kunde blive et par Dags Tid, for at see os om i denne deylige brogede Stad, alle Huse ere malede, og paa hvert Huus er der et bibelsk Malerie, i alle Gaderne, hvor vi kiørdte igiennem, stoede de deyligste Vandspring med stoere smukke Figurer. Staden er temmelig stærks befæstet, som en keysl: frie Rigsstad hør og bør; . . . 1/2 Miil herfra, eller lidt meere, har det Augsburgske Gebet Ende, og man kommer ind i det bayerske, her paa Grændsen blev den heele Vogn forsejlet, det er at sige: begge Skrinene i Vogn[en] og Kurven bagved. . . . Kom Kl: 113/4 til Aiersburg I Station. Fra Grændsen fulgte en Kielling med, nesten lige saa tyk som sig: Biehl 288). I Aiersburg skulde vi spise til Middag, og just som vi stoed og vændtede paa Maden, slaaer Kl: 12, og alle Mennsker i Stuen falde paa Knæe og giver sig til at læse, og snakke i Munden paa hverandre, det kostede os meget ikke at lee af dette Maskinerie, men vi drev det dog [til] at være meget alvorlige. Til Middag fik vi s. 252 Æggesøbe, og Æggekage, og Røræg og Suurkaal, for det var deres mavre Dag, og her ere de katholske med Liv og Stæl. Kl: 41/2 vare vi i Schwadhausen 2te Station, hvor vi drak Caffé; imellem Aiersburg og Schwabhausen sov den heele Deligence. Men imellem dette og München moerede ieg mig især med at betragte de deylige Situationer, som ere mangfoldige, og deylige inden man naaer Byen og Slottet Dachau, som ligger paa et overmande høyt Bierg, den eette Fløy af Slottet er bygget nye, men alt det andet seer afskyeligt ud; fra dette Slot seer man München, som nok ligger 3 Miil derfra; her er en skrækkelig Mængde af smaae Capeller og Mariier, og korsfæstede Christer — . . . Kl: 81/2 kom vi til München og toeg ind i den sorte Ørn hos Albert, og da vi havde spiist, kom Skuespilleren Lambrecht op til os, og sadt hos os en Times Tid og fortaldte os et og andet, ikke meget opbyggeligt om Tilstanden ved Wiener Theater 289). Vi boer tæt ved Frue Kirke fra hvis Taarne en vis Frøken Hebbenstein for 3 à 4 Aar siden, af ulykkelig Kierlighed, eller Grumhed af hendes Forældre, sprang ned, og blev knuust, og dette Exempel gjorde saa meget, at der i 8 Dage efter sprang 2de andre ud og den 3die forgiftede sig, ogsaa af bare Kiærlighed. — Søndag var saa kiedsommelig som en kiøbenhavnsk Søndag, vores Tøy stoed paa Posthuset, og da vi skulde bort igjen i Morgen, saa vilde vi spare at pakke ud og ind for at see Slotskirken, og høre den almindelige Musik, som de hver Søndag har der. Om Aftenen Kl: 51/2 gik [vi] i Comedie og saae der Brandsch[a]ung von — — (290). Lambrecht vilde ieg skulde foreslaae dette Stykke hos os, men da ieg nu har seet det, synes mig, det lønner ikke Umagen, vi oversvømmes saa nok af militaire Stykker, som due meget lidt 291) Jøvrigt gik dette Stykke ogsaa meget maadelig i Almindelighed, for de fleste, og især Majoren og Elskeren viidste meget lidt af sine Roller. Madam Antoine beklager ieg ikke er lidt mindre styg end hun er, for hun spildte Baronessen med megen Forstand og ikke uden Følelse. Erklærings Scenen, i 2den Act, imellem hende og Majoren, gjorde hun udmerket got, med saa megen Værdighed, og Følelse af Dyd, saa enhver maatte fatte Ærbødighed for hende ; at Autor vil have, hun skal bede Majoren at undgaae alle Leyligheder til at være eene med hende, for ikke at friste hendes Dyd over hendes Formue, er [i] mine Øyne en styg Ting af den gode Herre, og hvor got hun end sagde den Ting, gjorde det dog en modbydelig Virkning hos mig, og Baronessens Character maae unegtelig tabe i fleres Øyne end i mine. Majoren var Hr. Lambrecht, dersom han havde været sikrere i sin Rolle, havde han spildt bedre og havde endogsaa spildt meget s. 253 got, han har ikke den fordeelagtigste Skabning, og Organ, men han siiger sine Ting med megen Forstand og ofte med for mange Pandeslag; som Menniske er han unegtelig agtværdigere end [som] Acteur. Hr: Marchand spildte Vagtmesteren med den incomodeste Figur, ungefær som Musted, men spildte den ganske fortreffelig 292), især Scenen med Cornetten ; det gjør mig meget ont, at ieg ikke kan saae ham at see i en Pere noble, som han, efter Lambrechts Sigende, skal spille overordentlig deylig. Mad: Lang den yngre spildte Datteren og var en saare ubetydelig Ting, Mad: Lang den ældre spildte Tienestepigen og kunde være, er maaske i større Roller en overmande god Lisette 293) ; hun lignede meget Madsl: Adeline | : min Favoritte :| aux Italiens. Elskeren og Cornetten Hr: Huck og Langlois vare to Stympere 294). — Indgangen er afskyelig til Comediehuset, men naar man kommer derind, er det ikke saa slemt endda, Parterret er afskyeligt mørkt, uden Lysekroner og de fleste Loger vare uoplyste. Heller ikke loed det som at det var med det beste bygget for Tilskuerne i Parterret, for det er ikke meget høyere bag ved end foran. Decorationerne ere smukke, og got oplyste, men Forandringerne gaaer saare daarlig, ofte stoed den halve Decoration endnu, da den anden halve var borte. Vi havde den Fornøyelse at see en Ballet bagefter, som var noget nær det elendigste, ieg har seet af Dands og Composition som Ballet, det var en Blanding af Bondepigen ved Hoffet og Figaros Gistermaal; kort, det urimeligste Tøy af Verden 295). Kurførften var der selv i een af Balcon Logerne, og hans Datter, Prindsessen af Isenburg med hendes Børn i en Loge tæt ved. Kurførsten giver aarlig henved 40000 Gylden, som Grev Seeau Intendanten, gjør sig saa nøttig som muelig, til sin egen Fordeel 296). Endskiønt de havde Ball in der schwartse[n] Adler, saa forføiede vi os dog, efter at have spist til Aftens, i Sæng, for at blive tidlig færdig, og for at kunde see os lidt om, førend vi betroede os til den farlige Donau, og da der dog ingen Skuespil er af Betydenhed imellem dette og Wien, saa valgde vi Farten paa Donau og alle Folk trøste os med mindre Bekostning og langtfra ikke saa siver Fare, som Hvid taler om i sin Dagbog 297).

d: 4de Mand

d: 5te Tirsd:

Før Kl: 6 vare vi allerede færdige at besee Staden og det betydeligste, der var at see, men ulykkeligvis var alle Mennsker saa sildig eller rettere saa tidlig gaaed i Sæng, at de nu loede os tørste og være uden Veyviser, for de snorksov alle i Huset. Kl: 9 gik vi hen til Lambrecht, og siden han vgsaa havde været paa Ball, saa var han endnu ikke færdig at gaae med os, om 1/2 Time lovede han at afhænte os, og skrev

imidlertid vi vare der, et Anbefalningsbrev med mig til Schü i Wien 298).

s. 254 Kl: 10 1/2 kom han og førde os med sig til Benedictiner-Kirken, som ligner Ex-jesuit Kirken i Manheim, men er endnu smukkere i Stuketur-Arbeyde, end Manheims, forresten er den som alle katholske stoere Kirker, stoer og høytidelig. Derfra sørte han os ind i Slotshaven, som beftaaer af 4 stoere Alleer, og utallige smaae. . . . Kl: var allerede 11 1/2, vi skyndte os hjem, toeg Afsked med Lambrecht, spifte til Middag, betalte vores Regning og blev gratis med Vertens, Hr: Alberts Vogn kjørde ned til Flotten, hvor der allerede stoed en utallig Mængde Mennsker, nogle skulde bort, og andre stoed der kun for at see og sige farvel, etc. Uden for München løber Jser-Strømmen, som gaaer langs igiennem Bayern ud i Donau, her gaaer en Tømmer-Flotte med en Kajutte paa hver Mandag til Wien, foruden 4 a 5 andre Flotter, men paa denne indskibede vi os, vi var vel 50 Mennsker maaske, og alle meget muntre, undtagen en Skomager Svend, som havde forladt sit Kiereste og han græd gudsjammerlig. Kl: 21/2 stødte vi fra Buldværket, og Kl: 8 vare vi i Freisingen, en gammel Kjøbstad, hvor der ligger et Slot, den gamle Residen Freisingen, paa et høyt Bierg og seer virkelig ikke got ud; neden for denne Bye, paa et andet høyt Bierg paa venftre [Haand] ligger et Benedictiner Kloster, som er eet af de deyligste Klostere, ieg har seet med den skiønneste Have, og Udsigt lige op af Jseren. Undervejs var der giordt Bekiendtskab med 2de raske Piger, som skulde til Regensburg, vi spifte til Aftens med dem, og ieg sang ved mig selv, da vi havde budt hverandre: god Nat! hvor mon man bedre er, etc :299). Kl: 4 skulde vi lætte Anker igien, og ieg sov ret trygt til Kl: 31/2 ieg blev i en Hast færdig, drak Caffee og Kl: 41/2 toeg vi derfra. Det er sandt, at Situationerne er skiønne, men ieg veed ikke hvoraf det kommer, det smager mig ikke saa got, som naar ieg saa mindre stoere og skiønne Situationer fra Diligencen. Jeg har aldrig været for vidtløvtig Sælskab og dette er mig virkelig alt for talrigt og bumt ; nu ieg sidder og skriver dette, gloer de paa mig som et Vidunder; i Formiddag fik vi et Besøg af en Capuciner Munk, som fulgte os til Landshut, en ubetydelig Bye, naar ieg skal dømmе efter dets beste Vertshuus, hvor vi spiste til Middag, men seer overmaade got ud, naar man kommer til den; I Landshut er der et stort og høyt Taarn, Bajerne paastaar, at det er det højeste Taarn i Europa, Fortienesten af at have det højeste Taarn i Europa er ikke større end at ieg gjerne vilde unde dem den, men Stradsborger-Taarn og Fruetaarn hos os, er vist ligesaa, det er alt det merkværdige ved denne Bye, som ieg veed; da vi skulde bort, gik P: og S: i Sælskab med de 2de kønne Piger, en Theaterprinsesse s. 255 og hendes Mand udenfor Porten, for at stige paa der, siden Flotten skulde passere ned af et Vandfald, ieg insaae ikke hvorfor og blev paa Flotten. Det var et Hunde-Veyr den heele Dag og ieg var kun ude af Skuret for at træffe frisk Luft. Kl: 8 var vi i Landau og gjorde en Fandens Spektakel, ieg bær endnu Merket 300). Dette er ogsaa en gammel Festning og ligger meget høyt; udenfor det Huus, hvor vi logerede, ligger Golgatha: NB : et forfærdelig høyt Bierg paa hvis Spidse Christus hænger korsfæsted imellem begge Røverne, og begge Marierne stoede ved Korset; saa lidt som ieg ellers kan udstaae slige Afguderier, eller rettere Bigotterier, saa kan man ved første Øyesyn af denne Scene ikke forebygge en underlig Gysen og BESPÆNDELSE, thi det er giordt, saa vit ieg kunde see langt fra, overmaade got; under Korset, hvor Christus hænger, er en mørk Grotte, og det slaauer aldrig feyl, at det jo er sandt, som de fortalste mig, at der i Fasten gjøres stoere Valfarter dertil. Da vi havde spist daarlig og drukket endnu uslere, gik vi i Sæng og sov til Kl: 31/2 og drak Caffee, som var det beste, vi fik der.

d: 6te Onsd:

Her sagde vi nu farvel til de 2de kønne Piger, de skulde til Regensburg og vi gik videre fort. Heele Iser ned ad er der paa begge Siderne sammestæd: en utallig Mængde Møller, hvor Møllerne eller deres Karle ere saare genegne til Grovheder mod de forbifarende; Veyret blev ved at holde mig ind[e]spærret, og ieg har ikke kunde anmerket noget førend da vi Kl: 8te kom til den uhyre lange Broe, Bladlinge-Broe, her steeg vi i Land og spiste til Middag Kl: 9 om Morgenen. . . . For mig begynder nu Veyen at blive alt mere og mere interessant. — Kl: 1 kom vi ned i Donau, og havde de deyligste Bierge ligefor os, som vi siden stedse beholdt paa venstre [Haand], og paa begge Siderne af Revieret af Jseren i Donau ligger Byer og Klostere om hinanden imellem flade, frugtbare Engne og stoere Skove. Naar man kommer længer ned af Donau ligger der det riige og smukke Benedictiner Kloster Niederaltstadt, og herfra talde ieg 6 høye Bierge efter det andet, det siste syntes at naae Skyerne, og dog saae man endnu imellem Aabningerne høyer Bierge bagved, som tabde sig ganske i Skyerne. Paa enhver Plet, hvor der ingen Skov er paa disse Bierge, er Jorden paa det flittigste dyrket, overalt kan der vel ikke tænkes yndigere og mageligere Fart end paa Donau, naar kun Sælskabet var lidt bedre, men man kan jo skytte sig selv. . . . Den første Bye tæt ved Donau, er Hoff-Kirken, den seer ud som een af de smaae Fiskerbyer imellem Helsingør og Kjøb[en]havn, her havde vi vor Spøg med Echo;. . . . Kl: 71/2 kom vi nu til Philhof, den styggeste og utriveligste Bye, ieg har seet, naar ieg skulde straffes s. 256 Haardt, og dømt til at tilbringe een Manned her, saa troer ieg, ieg døde af bare Ulyst til Livet og Kiedsommelighed over de dumme indbildske bigotte Bajere, blandt andre slette Ting, man har her, er deres Viin saa jammerlig som muelig, og uagtet vi har nu vændtet 21/2 Tiime paa Mad, saa sidde vi her endnu lige sultne, endelig kom den maaedelig nok ester 12 Tiimers Faste. — En Skuespiller sra Lin, ieg troer, han hedder Hasslinger og hans Kone, som ieg beder om Forladelse, for ieg før kaldte en Theaterprinsesse, thi jo nøyer ieg lærer at kiende hende, jo meere maae ieg agte hende, og uagtet hendes usle og fattige Udseende, saa staaer hun, uden at have seet hende spille, meget høyer end mange af vore stive Kramdukker, i mine Tanker, som Actrice. Hendes Eharacter lader ieg være udømt, saavit kiender ieg hende ikke, men ieg har altid Ærbødighed for de Fruentimmer, som sorstaaer at bruge deres Fingre til meer end at hæfte Stads paa sig og frisere sit Haar got; denne strikkede en fuldkommen Strømpe i 1 Dag og hun

skal brodeere meget prægtig; een af Passagererne fik sin Kiole reved i tu, og hun syede den saaledes sammen, at ingen Menniske kunde see, den havde været i tu, disse Folk var i vores Sælskab og sov i samme Kammer som vi, uden at den eene var den anden i Veyen.

d: 7de Tored:

Kl: 51/2 toeg vi derfra, da ieg havde betaldt, og vi tabdte paa vores Guldpenge 25 Fr: paa hver Louisdor. Her blev 5 Personer tilbage, som havde forsovet sig, hvoriblandt den grædende Skomager var, der i Gaaer faldt i Vandet, og morede os alle saare got —. . . . Kl: 10 kom vi til Passau; det overgaaer endnu alle Situationer, ieg har seet paa Donau, lidt førend man kommer dertil paa venstre Haand, ligger et Hvidtølsbryggerhuus, som er Kurførstelig og har en meget smuk Have med Lysthuuse langs op af Bierget — herfra ligger nu paa begge Sider spredte Huuse og Gaarde.. . . Bagved Byen kommer Floden End eller Ind og foreener sig med Donau, som seer got ud, og koger ganske besynderlig, naar de kommer sammen,. . . . men at opregne her alt det, har ieg ikke Tiid og Humeur til, for Visiteurerne i Engelhardell ere saa uforskammede, saa ieg var tilfreds ieg aldrig var taget til Søes; alle Brevene, ieg havde med, maatte ieg klippe op, førend ieg kom der, og mit Uhr maatte ieg viise dem, for at overbeviise dem om, at det ikke var tilfals, min Tandpulver Eske gik fra Mand til Mand, for at undersøge om det var Sminke, kort, det er det strængeste Toldstæd, man kan forestille sig, den, der har en ganske fuldproppet Dose af Tobak, maae miste den, det er et Røvernæst 301). Vi kom her Kl: 21/2 og maatte blive til i Morgen; vi saae os lidt om, thi der er ikke meget andet at see end s. 257Kirken og Beenhuuset, og en Slags Smelte Fabrikke. Da vi havde spist til Aftens, just ikke overflødig, forføyede vi os til Hvile, og stoed op Kl: 51/2, drak Caffee, betalte vores Regning og kiøbdte ind til vor Middagsmad, som den godlidende lille Kielling Hasslinger havde lovet at lave os, da vi toeg fra Engelhardtzell. . . . Kl: 121/2 spiste vi en deylig Svuppe med en allerkiereeste Hoben Hvideløeg, som smager mig endnu; om Eftermiddagen fik [vi] stærk Torden og Regn, men det jagede mig dog ikke ind i Hytten, for nu, da vi lagdt fra Aschach, hvor vi drak Caffee hos en munter, lille Forvalter Kielling, der havde havdt 19 Børn med een Mand, endskiønt der er Kloster i Nærheden, saa toeg Situationerne til i Skiønhed og Forandring, hidtil havde vi heele Dagen været indklemt imellem høye, tæt paa hinanden staaende Bierge, som vare skiønne og frygtelige at see til, med mange Slotte paa Spidsen af Klipperne, men nu kom vi som ud i det stoere Hav, imod de snevre Passersom vi havde passeret, mange smaae og stoere Øer, paa een af disse Øer stoed der en Robinson og skreeg til os om Hielp, men Strømmen toeg os saa stærk med, at vi maatte overlade ham til hans eensomme Fortvivlelse, vi hørdte ham længe hyle i den vilde Skye, og det skar mig i mit Hierte at vi vare nødte til at være saa haard, paa en anden af disse Øer, stoed en Flotte fast, og kunde ikke komme fort af Mangel paa Manskab, længere ned endnu en anden, som maatte bie der paa høyt Vand.. . . Staden Linz seer overmande got ud herfra; Donau skiller den ad, men en meget lang Broe foreener den; vi toeg ind i Krebsen,. . . . Vi logerede got, og blev got beværdtede: Hasslinger og hans Kone blev udinvitered, saa snart de kom, vi spiste altsaa allene og det gik ogsaa ret got, ieg haaber en roelig Nat! —

d: 9de Løverdag

Taagen hindrede os fra at gaae saae tidlig herfra, som vi havde besluttet i Gaar, vi kom ikke bort førend Kl: 91/2, endskiønt vi vare færdige og paa Flotten Kl: 6. Tiden blev os lang, vi maatte have noget Frokost, ieg skulde skylle et Glas, som var forbandet skiør, det sprang i tu og toeg i Springet lit mere med af een af mine Fingre end ieg kunde miste; ieg rændte strax til en Barbeer, efter at have skyldt den got af, blev forbundet. Imidlertid kiøbdte vi Gevæhr, Krut og Hagel, for at dræbe Tiden, og forsvare os mod fiendtlig Anfald. Naar ieg stedse vilde staae med min Journal i Haanden og optegne hvert skiønt Stæd, ieg saae, hver Forandring af Situation den eene skiønnere end den anden, saa blev min Boeg snart fuld, men det Arbeyde blev nok ogsaa altfor strængt! Da vi havde dreved en god Tiid kom vi sorbie Staden En, vi loed den ligge paa høyre, og toeg til Venstre, strar s. 258neden for kom vi forbie den gamle bekiendte Fæstning, Spielberg, som er og bliver daglig mere og mere Ruin. Her seyler man imellem smaae og stoere Øer, Biergene seer man langt borte, og lidt efter lidt kommer man til Viinbjergene. Efter at have dreved forbie mange Klostre og smaae Byer, kom vi imellem 4 og 5 til den bekiendte farlige Strudel 302), hvor ieg langt fra saae det hellige Kors staae paa Spidsen af en majestætisk Klippe, sadt der til Andagt for de Reysende, det er nu overalt deres Vaene her, at tage Hatten af for ethvert Kors, og ieg undrede mig ikke over det her, men at de ikke faldt paa Knæe, som man har fortaldt mig de pleyede at gjøre, naar de passerede forbie dette, og at der ikke var mere Fare derved, end der var, det undrede mig! Et par Væsseskud herfra er den saakaldte Hvirvel, der staaer et gammel stort Taarn ligefor den, den syntes at være farlig, baade for dens Breede og Foree. Imellem disse 2de Stæder ligger Byen Nicolai paa nøgne, steyle Klipper.. . . Da vi havde været en rum Tiid indklemt imellem høye og snævre Klipper kom vi igien i det frie og saae det eene Kloster, skiønnere end det andet, Abbedier og Byer, og gamle Fæstninger, hvoraf Ruiner af gamle Muure kun stoede, endelig saae vi det Stæd hvor vi til Aftens skulde stille vores Hunger, Mariboe [Marienbach] — benne Bye ligger under Klostret Milsck, som skal være det største i heele Østerrige; det seer skiønt ud langt fra med sine 2de Taarne, der seer ud som Sølv, men Keyseren, der veed bedre, hvad Sølv duer til, har taget det til sig — og siden vi havde kun havdt mager Middagsm: tillaved af os selv, saa længdtes vi ret hiertelig efter Aftensmaden, og efter et got Glas Viin, ieg veed endnu ikke, hvordan Maden er, men Viin smager mig ikke, der blev ellers skudt en gruelig Hoben denne Dag, ieg er endnu næsten døv deraf 303). —

d: 10de Sønd:

Saasnart vi havde spiist og det ret got, gik vi strax om Bord paa Flotten igien, Kl: 10; en Kone, som er med, paatoeg sig at købe ind for os til i Dag, og ieg troer, hun er alt i Færd med at kaage for os; saasnart vi kom paa Flotten, reed[t]e vi os strax en Sæng af Straae i vores Hytte, Saabye og ieg lagde os, og sov ret got den heele Nat, om Preisler indrettede vores Kiøkkensæddel med Konen, eller de øvede sig i Henrichs Rosses Andagts Øvelser, det skal ieg ikke sige, men ieg troer ikke de sov nogen af bent 304). Da ieg vognede i Morges laae vi i Byen Stein, hvor vores Flotte-Mester og nogle af Passagererne vare gaaed op i Messe,. . . . vi toeg fra Stein Kl: 6 1/2 og strax ved ligger et Cappuciner Kloster, men som ogsaa er hæved, tæt derved igien en meget smuk Bye: Krems. . . . Kl: 1 loed vi en af Donaus Arme leede s. 259os en Gienvey, som førte os en Tiime før forbie det gamle Slot Greifenstein, som ligger midt i Bierget, hvor der endnu, i hvor forfalden det er, skal være en stoer Samling af gamle Rustninger.. . . Endelig kom vi til NUSDORFF, hvor vi igien bleve visiterede, her toeg vi en Vogn og kørte med samt vores Tøy ind til Wien, som ligger 1 Miil derfra. | : Jeg beholdt stedse en varm Ryg : | Jeg kan ikke gjøre mig selv Regnskab hvorfor, men glad blev ieg virkelig ved at see Wien.